

Henryk Misztal
Lublin

Barbara Krupa, *Il negozio giuridico nell'ordinamento civile e profili comparativi con il diritto canonico*, Pontificia Universitas Lateranensis, Romae 1998, ss. 199.

Rozprawa napisana na Instytucie *Utriusque Iuris* Wydziału Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego pod kierunkiem Marii Rity Petrongari, profesora prawa cywilnego prywatnego, posiada charakter studium porównawczego. Instytucja “negozio giuridico” została tu ukazana w doktrynie prawa począwszy od prawa rzymskiego poprzez przedstawienie różnych koncepcji w szkole niemieckiej i włoskiej a następnie porównana z “l'atto giuridico” w prawie kanonicznym. Z racji charakteru porównawczego pracy zainteresuje ona także znawców prawa wyznaniowego.

Akty prawne należą do zdarzeń prawnych będących działaniami ludzkimi (nie chodzi o zdarzenia naturalne). Są działaniami podejmowanymi w celu wywołania skutków prawnych. Może tu chodzić o czynności prawne, konstytutywne akty administracyjne lub konstytutywne orzeczenia sądowe. Autorka przedmiotem swoich zainteresowań uczyniła jedynie te czynności prawne, które zmierzają do wywołania skutków prawnych w dziedzinie np. stosunków majątkowych, pracy lub stosunków rodzinnych i wyrażają wolę jednostki ludzkiej jako osoby fizycznej w odróżnieniu od innych podmiotów prawa (osoby prawne). A więc przedmiotem rozprawy jest instytucja “negozio giuridico” czyli aktu prawnego, przy pomocy którego sfera prywatna jest autoryzowana

przez porządek prawny w celu regulacji stosunków indywidualnych z innymi podmiotami z wyjątkiem aktów administracyjnych czy sądowych (v. *negozio giuridico* G. Devoto, G. C. Oli, *Vocabolario della lingua italiana*, Firenze 1980). Wielu autorów, zwłaszcza włoskich, wypowiadało się na temat “negozio giuridico” nawet w formie całościowych prac monograficznych (E. Betti, L. Cariota-Ferrara, F. Galcano, M. Giorgianni, G. Grasetti, G. F. Massineo, G. Mirabelli, S. Pugliatti, F. Santoro-Passarelli, G. Stolfi) - nie licząc podręczników dotyczących całości systemu włoskiego prawa cywilnego. Natomiast zagadnieniem aktów prawnych w porządku prawa kanonicznego zajmowali się tacy autorzy jak: W. Aymanes, F. Aznar, P. Ciprotti, G. Michels, E. Molano, oraz inni komentatorzy I księgi KPK. Ale nikt nie podjął się monograficznego opracowania tej instytucji w aspekcie porównania obu systemów prawnych: prawa cywilnego i kanonicznego w odniesieniu do aktu prawnego.

Już we wstępie czytelnik zapoznaje się z ogólną koncepcją “negozio giuridico” w systemie prawa cywilnego włoskiego oraz “l'atto giuridico” w prawie kanonicznym. Następnie Autorka ustosunkowuje się do dotychczasowej literatury prawniczej dotyczącej tego przedmiotu. Metodę zastosowaną w pracy nazywa egzegetyczno-dogmatyczną i analityczno-syntetyczną. Wstęp jest dość lakoniczny i w części dotyczącej zawartości treści pracy prawie dosłownie pokrywa się z art. 1 rozdziału pierwszego dotyczącego pojęcia “negozio giuridico” w prawie cywilnym.

Rozdział I zawiera omówienie pojęcia “negozio giuridico” w doktrynie prawa cywilnego począwszy od prawa rzymskiego poprzez przedstawienie różnych koncepcji w szkole niemieckiej i włoskiej. Autorka precyzując pojęcie aktu prawnego jako czynności osoby ludzkiej wpływającej z jej woli, odróżnia go od zdarzeń prawnych, które rodzą określone skutki niezależnie od woli podmiotu. Następnie podkreśla znaczenie aktu prawnego dla nauki prawa. Właśnie istota aktu prawnego polega na woli uzyskania określonych skutków przy pomocy tego aktu. To stwierdzenie stanowi bazę wiedzy prawniczej na temat aktywności podmiotów prywatnych, przy pomocy których regulują oni swe sprawy w życiu

ekonomiczno-społecznym. Autorka omawia akt prawny w sensie szerokim i sensie ścisłym. Referuje też starą doktrynę w zakresie wpływu woli na wywarcie określonych skutków i nowe tendencje czyniące tę tezę dyskusyjną. Na tle tych rozważań pogłębia pojęcie tzw. autonomii osoby prywatnej, przedstawia skuteczność zobowiązaniową aktów prawnych i zajmuje się formą, podmiotem i przyczyną jako elementami istotnymi aktu prawnego. Należy przyznać, iż wywody są jasne, o dobrej precyzji pojęciowej i stanowią podstawę do dalszych rozważań na temat aktu prawnego w prawie kanonicznym.

W rozdziale drugim Autorka omówiła na sposób analogiczny do rozdziału pierwszego: pojęcie czynności prawnej czyli aktu prawnego, wymogi do ważności i elementy strukturalne aktu prawnego, ale już w porządku prawa kanonicznego. Posługując się komentarzami sprzed KPK z 1983 r. podjęła próbę sformułowania określenia aktu prawnego (Kodeks z 1983 r. nie zawiera takiego określenia). Następnie wspominając o aktach prawnych wyraźnie występujących w KPK, o podobnej naturze do tych w prawie cywilnym, tj. konsens małżeński, wybór życia zakonnego, czy sporządzenie testamentu, Autorka odwołuje się do praw chrześcijan wynikających z sakramentu chrztu tj. do praw i obowiązków zarówno w zakresie indywidualnym jak i wspólnotowym. Słusznie Autorka zwraca uwagę na głęboki humanizm prawa kanonicznego kładącego taki nacisk na wolność woli jednostki ludzkiej w podejmowaniu aktów mających skutki prawne.

W rozdziale trzecim znajdujemy omówienie elementów konstytutywnych aktu prawnego w relacji do prawa kanonicznego. Tutaj jest mowa, że akt prawny jest ważny jeśli został dokonany przez osobę zdolną do czynności prawnych, zachowano elementy konstytutywne tego aktu i zachowano przez prawo przepisana forma - kan. 124, § 1. Jest nieważny, gdy dokonała go osoba nie mająca zdolności do czynności prawnych lub nie zachowano elementów konstytutywnych aktu albo formalności prawnych (kan. 124, § 2). Zdolność, jakiej się tu wymaga jest specyficzna, warunkowana różnymi kryteriami: wiekiem, używaniem rozumu, faktem przyjęcia chrztu, pełnym uczestnictwem we wspólnocie Kościoła, itp.

Elementem konstytutywnym aktu prawnego jest swobodna decyzja woli. Przymus, bojaźń, podstęp, nieznanomość i błąd mogą być przyczynami nieważności aktu prawnego (kan. 125 i 126). Szkoda, że Autorka, choćby dla porównania, nie wspomniała Kodeksu Katolickich Kościołów Wschodnich, gdzie wprawdzie nie ma nowości w tym przedmiocie, ale jest to prawo kanoniczne Kościoła katolickiego.

Rozdział IV bardzo rozbudowany (od s. 59 do 119) został poświęcony w całości zagadnieniu rozumienia i funkcjonowania aktu prawnego na terenie prawa cywilnego. Autorka rozpoczęła od omówienia podstawowych podziałów stosowanych w prawie cywilnym na: akty uroczyste czyli formalne i nie uroczyste czyli w formie dowolnej, unilateralne (jednostronne) i bilateralne (dwustronne lub wielostronne), komplementarne, pomocnicze, przygotowawcze, służące aktowi nadrzędnemu, akty rodzinne, między żywymi (*inter vivos*) i na wypadek śmierci (*mortis causa*) itp.

Z kolei tę kwalifikację aktów prawnych zobrazowała przepisami kodeksu cywilnego. Następnie przedstawiła możliwości aplikacji ogólnej dyscypliny kontraktowej do aktów szczególnych jak testament czy małżeństwo. W trzeciej części tego rozdziału zajęła się zagadnieniem nieważności i unieważnieniem aktu.

Wreszcie rozdział V zawiera ukoronowanie badań Autorki polegające na próbie porównania dyscypliny prawa cywilnego z normami prawa kanonicznego w omawianym przedmiocie. Na początku zostały omówione zasady dotyczące istotnego celu aktu cywilnego. W aktach cywilnych na pierwsze miejsce wybijają się cele ekonomiczne i praktyczne. Dla realizacji tych celów wymagana jest zgoda woli wolnej od błędu, podstępu, przymusu. Akt prawny i *negozio* jest często używany zamiennie, ale w ścisłym sensie wywołują one różne skutki teoretyczne i praktyczne. Szczegółowe studium w tym przedmiocie napisał P. Bellini, *L'autonomia privata nei rapporti fra ordinamento canonico ed altri ordinamenti*. Dobrze, że Autorka wykorzystała te wywody, ale szkoda, że choć cytuje tę pracę (zob. noty 427, 469), to jednak nie umieszcza jej w wykazie literatury. Wywody Autorki w przedmiocie porównania tej instytucji na terenie prawa cywilnego i kanonicznego stanowią dużą wartość

poznawczą. Sprowadzają się do podstawowego problemu, czy skuteczność aktu prawnego płynie z prawa, które dany akt prawny dopuszcza i uznaje (legalizm na terenie prawa cywilnego) czy z wolnej woli wiernego, z prawa i godności osoby ludzkiej wpływającej z prawa naturalnego (prawo kanoniczne).

Pod względem edytorskim w pracy jest wiele usterek m. in. tekst zbity do granic możliwości, że trudno go czytać, natomiast w przypisach dano spacje interlinearne podwójnego wymiaru.

W wykazie skrótów pewne braki, np. brak istotnego skrótu c.c., podczas, gdy Autorka posługuje się nim bardzo często, a z drugiej strony zamieszczono wiele skrótów zupełnie zbędnych jak np. strona, paragraf, liber, numer, zob., volumen itp. W tym miejscu i na wielu innych pracach zyskałaby na przejrzystości przez wprowadzenie podpodziałów oraz tak łatwych w dzisiejszej technice edytorskiej innych wyróżnień druku. Zdarzają się też braki natury formalnej np. przytoczony już przykład cytowania dzieł nie uwzględnionych w wykazie literatury. W wykazie źródeł jest brak powołania jakiegokolwiek wydania kodeksu cywilnego włoskiego, który jest przecież poważną bazą do badań Autorki. Można by też podzielić źródła na te proweniencji cywilnej i proweniencji kościelnej, co wydatnie podniosłoby czytelność tego wykazu.

Przechodząc do uwag końcowych należy stwierdzić, że oceniana praca, aczkolwiek nie pozbawiona drobnych braków głównie natury formalnej, niewątpliwie nosi cechy dobrej monografii. Poruszono w niej zagadnienie bardzo istotne w teorii prawa cywilnego w zetknięciu się z normą zupełnie innego systemu, a mianowicie prawa kanonicznego, choć oba systemy wyrosły z tych samych korzeni prawa rzymskiego. Precyzyjne i jednocześnie bardzo subtelne dystynkcje i porównania prowadzone w dwóch systemach prawa sprawiają, że praca stanowi dobre studium teoretyczne z przełożeniem na praktykę. Na uwagę zasługuje uwydatnienie autonomii prawa kanonicznego w stosunku do prawa cywilnego.

Na zakończenie rodzi się pytanie o celowość takich prac porównawczych. Należy na nie odpowiedzieć następująco: choć instytucji prawa cywilnego nie można mechanicznie przenosić na teren prawa kanonicznego, to jednak ich porównywanie może

przynieść wzajemne korzyści. Dla przykładu wady woli uznawane w prawie kanonicznym od dawna za przeszkody zrywające stały się po ostatniej nowelizacji w polskim k.r.o. przesłankami negatywnymi zawarcia związku małżeńskiego czyli tzw. przeszkodami. Z racji analogicznych metodę i samą pracę B. Krupy należy ocenić pozytywnie, gdyż wzbogaca ona literaturę prawną - porównawczą i służy lepszemu rozumieniu niektórych instytucji prawa wyznaniowego.